

Андрій Семенов

ВИХОВАННЯ ЛІДЕРІВ: ПРАКТИКА ІНФОРМАЦІЙНО-ЗБАГАЧУВАЛЬНОЇ РОБОТИ З ПЕДАГОГАМИ ТА БАТЬКАМИ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

З'ясовано, що у майбутніх учителів початкової школи та батьків молодших школярів не завжди сформовані цілісні уявлення про важливість виховання лідерських якостей. Визначено напрями роботи на інформаційно-збагачувальному етапі консультаційно-просвітницької роботи з педагогами та батьками молодших школярів. Схарактеризовано методики залучення батьків до процесу самостійного пошуку знань у сфері педагогіки і психології та подальшого їх активного застосування.

Ключові слова: лідерські якості, молодші школярі, педагог, батьки.

Выяснено, что у будущих учителей начальной школы и родителей младших школьников не всегда сформированы целостные представления о важности воспитания лидерских качеств. Определены направления работы на информационно-обогащительном этапе консультационно-просветительской работы с педагогами и родителями младших школьников. Охарактеризованы методики привлечения родителей к процессу самостоятельного поиска знаний в области педагогики и психологии для дальнейшего их активного применения.

Ключевые слова: лидерские качества, младшие школьники, педагог, родители.

It is found out that integral imaginations of future teachers of elementary school and parents of younger students about the importance of education of leadership qualities are not always formed. The directions of work on the information enriching stage of consultation educational work with teachers and parents of younger students are defined. The methods of involving parents in the process of independent search of knowledge in the sphere of pedagogy and psychology and their further active application. It is grounded that with the help of the applied techniques we were able to form teachers and parents idea of the current models of leadership and corresponding psycho-pedagogical principles of education of leadership qualitis of younger students, to help parents and teachers to understand the need in the integrate of pedagogical influences of family and school. Poll of teachers and parents, conducted during the final cut, confirmed the effectiveness of the conducted work.

Key words: leadership qualitis, younger students, teacher and parents.

Ще на початку ХХ сторіччя відомий педагог С. Шацький писав: «Гра впливає на різноманітні враження, які виливаються ... у певних рухах, необхідних, як повітря, як їжа. Тому грі має бути відведено велике місце» [8, с. 200]. Але не дивлячись на те, що для дітей 6–10-ти років життя гра

залишається одним із провідних видів діяльності, значення рухливих ігор у процесі виховання лідерських якостей у молодших школярів не дістало належної оцінки. За традиційних нинішніх умов організації виховного процесу в загальноосвітній школі повноцінний розвиток лідерських якостей молодшого школяра за допомогою рухливих ігор залишається проблематичним. До того ж, у майбутніх учителів початкової школи не завжди сформовані цілісні уявлення про важливість виховання лідерських якостей у молодших школярів, їм бракує умінь інтегрувати педагогічні, психологічні та філософські знання у цій сфері. Водночас можемо констатувати відсутність комплексних досліджень взаємозв'язку ігрової діяльності з розвитком лідерських якостей у молодших школярів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій дозволяє констатувати той факт, що в психолого-педагогічній науці створена значна теоретико-концептуальна база, а також сформовані базові положення і підходи до вивчення проблеми виховання лідерів. Дуже важливими для нас є положення, сформульовані у працях Л. Божовича [3], Б. Паригіна [4] і А. Петровського [6]. Враховуючи тематику нашого дослідження, значний інтерес також представляють роботи Д. Алфімова [1] (теорія і методика виховання лідерських якостей особистості в сучасній загальноосвітній школі), Т. Вежевч [2] (педагогічні умови розвитку лідерських якостей учнів: молодший шкільний вік), І. Пескової [5] (організаційно-педагогічні умови формування позитивних лідерських якостей у молодших школярів), А. Уманського [7] (педагогічний супровід дитячого лідерства).

Мета статті – визначити напрями роботи з педагогами та батьками на інформаційно-збагачувальному етапі дослідження з виховання лідерських якостей у молодших школярів засобами рухливих ігор.

На інформаційно-збагачувальному етапі консультативно-просвітницька робота з педагогами була розпочата з проведення циклу психолого-педагогічних семінарів, метою якого було створення у вчителів експериментальних класів системи знань із проблеми лідерства, яка б відповідала сучасному рівню розвитку психолого-педагогічної науки у цій галузі. Під час проведення семінарів також вирішувалися такі завдання: сформувати у педагогів уявлення про сучасні моделі лідерства і відповідні їм психолого-педагогічні засади виховання лідерських якостей у молодших школярів; ознайомити вчителів початкової школи з існуючими на сьогодні моделями виховання лідерів у початкових класах, а також у суміжних вікових групах (у дітей 4–5-ти та 11–14-ти років); допомогти вчителям усвідомити необхідність інтеграції педагогічних впливів сім'ї та школи; створити передумови для практичної реалізації педагогічної моделі виховання лідерських якостей у молодших школярів засобами рухливих ігор.

Успіх нашої подальшої експериментальної роботи багато в чому залежав від рівня знань та уявлень учителів із проблеми виховання лідерів, а також від усвідомлення ними важливості проблеми виховання лідерів саме за допомогою моделей, побудованих на засадах ціннісних теорій лідерства. Тому робота була розпочата із семінару за темою «Лідер в

історії та сучасності» і продовжена міні-семінарами за темами «Ціннісні моделі лідерства: витоки та сьогодення» та «Сучасні моделі виховання лідерів: український та зарубіжний досвід».

Наступним етапом роботи стало проведення циклу тренінгів та практикумів, метою яких був спільний із педагогами пошук та відбір організаційних форм робіт, найбільш доцільних при вихованні у молодших школярів лідерських якостей засобами рухливих ігор. Вирішувалося завдання реалізації зворотного зв'язку з педагогічним колективом: вчителі під час проведення цих семінарів та тренінгів мали змогу отримати відповіді на ті питання, які виникли після прослуховування лекційного курсу. Наприклад, під час опрацювання теми «Ціннісні орієнтації сучасного лідера» педагоги отримали додаткову інформацію про витоки ціннісних теорій лідерства, разом з експериментатором склали список власних життєвих цінностей, проаранжували їх за значенням та порівняли з ціннісними орієнтаціями сучасних дітей та підлітків. На занятті було обговорено питання існування антицінностей і шляхи запобігання спрямуванню на них життєвої установки дітей-лідерів.

Цикл тренінгів було розпочато з організаційно-діяльній гри «Лідер», метою проведення якої було підвищення рівня методичних знань педагогів. Вона проводилася за такою схемою: 1) розподіл учасників на групи; 2) робота груп за обраними темами; 3) підготовка групової доповіді для виступу на пленарному засіданні; 4) пленарне засідання; 5) колективна рефлексія команди.

Грі передували установки її керівника (експериментатора), який формулював цілі та завдання, коментував схему гри та її правила. Потім відбувався розподіл за групами та розпочиналася їх робота. Основним завданням був аналіз педагогічної ситуації, яка відповідала темі дня. Робота в групах уможливила більш чітке розуміння вчителями власної лідерської позиції, сприяла оптимізації комунікативних процесів, створила можливості для свідомої зміни власної позиції у процесі виховання лідерів. Головними результатами цієї гри стали: перебудова способу мислення учасників; методологізація гравців, яка відбувалася безпосередньо в ході гри завдяки реалізації необхідного, за її умовами, позиційного самовизначення; руйнування стереотипних способів дій; подальший розвиток навичок колективної мислительної діяльності; створення передумов для екстраполяції результатів гри на щоденну педагогічну діяльність.

Практичні заняття були продовжені практикумом «Гуманістичне виховання лідерів», метою якого була підготовка вчителів до самостійного пошуку та практичної реалізації найбільш раціональних методів та організаційних форм роботи з виховання лідерських якостей у молодших школярів. Вчителям початкової школи пропонувалося сформулювати та тезово висловити власне бачення проблеми гуманізації процесу виховання, а потім у дискусійній формі обговорити можливості використання принципів особистісно зорієнтованого підходу при вихованні лідерів у молодших класах. Під час проведення практикуму також вирішувалися завдання

набуття педагогами нових знань у сфері використання методів особистісно зорієнтованого підходу у процесі виховання дітей-лідерів, підвищення загального рівня педагогічної компетентності вчителів, розвитку вміння спільно знаходити шляхи вирішення психолого-педагогічних проблем у процесі полілогічного обміну думками.

Ще однією формою роботи були методичні консультації за темами «Передумови розвитку відповідальності у дітей 6–10-ти років», «Готовність молодшого школяра до самостійних лідерських дій», «Виховання активності та ініціативності молодших школярів як необхідна умова реалізації лідерського потенціалу», «Емоційна стійкість як детермінанта збереження психологічного здоров'я молодшого школяра», які надавалися під час проведення формувальної частини дослідження. Під час консультацій вчителі були ознайомлені з методиками виховання вищезазначених якостей та з методиками діагностування рівнів їх вихованості, описаними у психолого-педагогічній літературі.

На заключному етапі на базі ЗОШ № 21 м. Кіровська Луганської обл. та ЗОШ № 10 м. Умані Черкаської обл. було проведено «круглий стіл» за участю вчителів, шкільних психологів, представників адміністрації шкіл та експериментатора, в ході якого було обговорено ефективність запропонованої моделі виховання лідерських якостей у молодших школярів засобами рухливих ігор, що полягала у поетапному їх формуванні; усунення виявлених у процесі роботи недоліків; перспективи подальшого розвитку авторської експериментальної моделі.

Робота з батьками передбачала привернення уваги батьків до проблеми виховання лідерських якостей у молодших школярів в умовах сім'ї. Ця мета була реалізована шляхом застосування групових та індивідуальних форм організації педагогічного процесу. Ми дотримуємося думки, що саме внутрішньосімейне виховання є однією з найважливіших ланок виховного процесу, і успіх застосування будь-якої педагогічної моделі багато в чому залежить від методологічного рівня батьків та від займаної ними життєвої позиції.

Першим завданням було усунення прогалин у знаннях переважної більшості батьків про досліджувану нами проблему. Для досягнення цієї мети використовувалася така форма психолого-педагогічної освіти, як педагогічний лекторій. Наведемо теми та плани занять з батьками.

Заняття № 1: «Сучасний лідер: хто він?».

План заняття:

1. Лідер в історії: погляд у минуле.
2. Огляд базових концепцій лідерства.
3. Специфіка виховання лідерських якостей у молодших школярів.

Заняття № 2: «Виховуємо дитину-лідера разом: батьки та школа».

План заняття:

1. Лідерські якості як чинники успішної соціалізації.
2. Особливості розвитку психічних процесів у молодших школярів.
3. Сім'я як поле лідерської взаємодії.

Заняття № 3: «Емоційний інтелект дитини-лідера: як його розвивати?»

План заняття:

1. Що таке емоційний інтелект?
2. Особливості виховання емоційного інтелекту в молодших школярів.
3. Взаємозв'язок рівня розвитку емоційного інтелекту з життєвим успіхом лідера.

Зазначимо, що незважаючи на те, що дата і час занять повідомлялися завчасно, відсоток батьків, які відвідали всі три, був не таким високим, як очікувалося. Варто також відзначити той факт, що в цілому батьки схильні до адекватного сприйняття нових, нестандартних думок і рішень та є досить уважними слухачами. Під час проведення педагогічного лекторію у них виникли запитання як теоретичного, так і практичного характеру, частину відповідей на які було рекомендовано знайти самостійно у наданому їм та педагогам окремому переліку психолого-педагогічної літератури.

Ще однією формою організації педагогічного процесу став цикл семінарів-практикумів, метою яких було залучення батьків до процесу самостійного пошуку знань у сфері педагогіки і психології та подальшого їх активного застосування. Завданнями цих занять були: формування критичного способу мислення та вміння приймати зважені рішення; створення умов для свідомої відмови від методів насильства на користь гуманістичного методу у вихованні власних дітей; усвідомлення необхідності кооперації педагогічного впливу сім'ї та суспільства. Ця форма роботи з батьками (як і всі інші) повністю виключала примусовість, менторство та авторитарність при викладенні матеріалу, нав'язування готових рішень у вихованні лідерських якостей у дітей молодшого шкільного віку. Водночас заохочувалися вияви ініціативи, толерантного ставлення до позиції опонентів та полілогічно-дискусійна форма обміну думками. Як приклад, можна навести план та коротко охарактеризувати одне з таких занять.

Тема: «Взаємодія сім'ї та загальноосвітнього навчального закладу як умова успішного виховання лідерських якостей у дитини молодшого шкільного віку».

Мета: співдія усвідомленню необхідності взаємодії родинного та шкільного виховання у процесі виховання лідерських якостей у дитини молодшого шкільного віку.

Завдання: сприяти залученню батьків до активної співпраці з педагогами з метою виховання лідерських якостей у молодших школярів; створити умови для продуктивного обміну думками про різні аспекти процесу виховання позитивних якостей особистості у дітей молодшого шкільного віку.

План семінару-практикуму:

1. Повідомлення експериментатором мети заняття.
2. Розподіл батьків за робочими групами, визначення групових завдань.
3. Робота в групах.
4. Доповіді спікерів груп та їх обговорення.
5. Підведення загальних підсумків.

Зважаючи на тему семінару, для вирішення було запропоновано змодельовані педагогічні ситуації, у яких батьки поставали перед вибором серед декількох можливих варіантів розв'язання проблеми. Одній із груп було запропоновано ситуацію, коли в цілому позитивно спрямована дитина-лідер в категоричній формі відмовлялася виконувати обов'язки президента класу, не дивлячись на те, що була обрана на цю посаду одностайно. При обговоренні цієї умовної ситуації для її вирішення батьки пропонували різні методи педагогічного впливу, як то: індивідуальна бесіда вчителя з дитиною, наведення батьками прикладів із власного життя, роз'яснення, читання спеціально підібраних творів художньої літератури, а кінцевим і, на нашу думку, правильним рішенням стало надання дитині права самостійного вибору після отримання нею всієї необхідної для роздумів інформації.

Оскільки батьківські збори є найпоширенішою формою комунікації і спілкування між педагогами та батьками, одним із наших завдань було підвищення за їх допомогою педагогічного рівня саме тих батьків, які неохоче брали участь у всіх інших заходах. Нетрадиційна форма проведення цих зборів дозволила нам створити умови для усвідомлення важливості проблеми виховання лідерів та донести інформацію про моделі їх виховання до тих батьків, які з різних причин (зайнятість на роботі, упевненість у власній педагогічній компетентності, лінощі, тощо) не відвідували лекційні, семінарські та інші форми занять. Тематику батьківських зборів були: «Батьки – лідери назавжди», «Сім'я – колыска майбутнього лідера», «Життєві цінності сучасного лідера. Які вони?».

Також під час батьківських зборів було проведено захід «Презентація родини», під час якого батьки мали змогу розповісти про власну родину та її традиції, продемонструвати найкращі та найпам'ятніші сімейні фотографії, відповісти на запитання про уподобання та особливості своєї дитини, розказати про плани дитини на своє майбутнє. Наприкінці кожного зборів за допомогою експрес-опитування (Яку додаткову інформацію Ви бажаєте отримати на наступних батьківських зборах? На що треба звернути увагу вчителів у роботі з Вашою дитиною? Що найбільше непокоїть Вас у поведінці Вашої дитини? Яку періодичну пресу Ви читаете? тощо) визначався перелік запитань, відповіді на які батьки хотіли б почути при наступній зустрічі. Це дозволило підтримувати увагу батьків до роботи за цим напрямком на високому рівні.

Окрім зазначених групових форм організації педагогічного процесу з батьками, також було заплановано та проведено індивідуальну роботу, у формі неформальних бесід під час відвідування сімей. Зазначимо, що насамперед відвідувалися ті сім'ї, у яких виховувалися так звані «складні» діти-лідери. Основною перевагою цієї форми роботи було те, що батьки, знаходячись у стінах власної оселі, почували себе впевненіше, були більш розкутими та відвертими, ніж під час спілкування у навчальному закладі, мали більше часу на обговорення з педагогом проблем саме своєї дитини. У результаті цього можна було більш точно оцінити переважаючий стиль

внутрішньосімейного спілкування, визначити ступінь батьківського авторитету в дитини, спільно проаналізувати традиційні для цієї родини засоби і методи виховання, спланувати подальші дії. Встановлення довірливих відносин із батьками та дітьми дозволило створити умови для спільного успішного пошуку необхідних у кожному окремому випадку підходів до дитини, результатом чого стали зміни у методах виховання та поглядах батьків на процес виховання в цілому. Відвідування сімей також дало можливість визначити теми подальших консультаційних бесід із батьками та полегшило планування наступної роботи за цим напрямком.

На інформаційно-збагачувальному етапі ми ставили за мету створити у батьків молодших школярів та педагогів адекватні уявлення про поняття «лідер», «лідерство» та про ціннісні аспекти лідерства; підготувати їх до роботи з виховання лідерських якостей у молодших школярів. За допомогою застосованих методик нам вдалося сформувати у педагогів та батьків уявлення про сучасні моделі лідерства і відповідні їм психолого-педагогічні засади виховання лідерських якостей у молодших школярів, допомогти батькам та вчителям усвідомити необхідність інтеграції педагогічних впливів сім'ї та школи. Опитування педагогів та батьків, що проводилося під час прикінцевого зрізу, підтвердило ефективність проведеної роботи, а також дозволило визначити проблеми, які потребують подальшого дослідження, а саме: існує необхідність розробки та впровадження ефективної моделі виховання лідерських якостей у молодших школярів засобами рухливих ігор.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Алфімов Д. В. Теорія і методика виховання лідерських якостей особистості у сучасній загальноосвітній школі : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.07 / Алфімов Дмитро Валентинович. – Луганськ, 2012. – 495 с.
2. Вежевич Т. Е. Педагогические условия развития лидерских качеств учащихся : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.01 / Вежевич Татьяна Ефимовна. – Улан-Удэ, 2001. – 198 с.
3. Божович Л. И. Этапы формирования личности в онтогенезе / Л. И. Божович // Вопросы психологии. – 1979. – № 2. – С. 12–20.
4. Парыгин Б. Д. Основы социально-психологической теории / Б. Д. Парыгин. – М. : Мысль, 1971. – 351 с.
5. Пескова И. В. Организационно-педагогические условия формирования позитивных лидерских качеств у детей: младший школьный возраст : дис. ... кандидата пед. наук : 13.00.01 / Пескова Ирина Владимировна. – Нижний Новгород, 2003. – 184 с.
6. Петровский А. В. Теория деятельностиного опосредования и проблема лидерства / А. В. Петровский // Вопросы психологии. – 1980. – № 2. – С. 29–41.
7. Уманский А. Л. Педагогическое сопровождение детского лидерства : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.01 / Уманский Александр Львович. – Кострома, 2004. – 318 с.
8. Шацкий С. Т. Избранные педагогические сочинения : в 2-х т. / С. Т. Шацкий. – М. : Педагогика, 1980. – Т. 2. – 416 с.